❖ TINTA SPIRITUALITATII ORTODOXE SI DRUMUL SPRE EA

Spiritualitatea ortodoxa urmareste desavirsirea credinciosului in Hristos. Si cum desavirsirea nu se poate dobindi in Hristos, decit prin participarea la viata Lui divino-umana, se poalte spune ca tinta spiritualitatii ortodoxe este desavirsirea omului credincios prin unirea lui cu Hristos si intiparirea lui tot mai deplina de chipul umanitatii lui Hristos, plina de Dumnezeu.

Se poate spune deci ca tinta spiritualitatii crestine ortodoxe este unirea omului credincios cu Dumnezeu, in Hristos. Dar cum Dumnezeu este nesfirsit, tinta unirii cu El, sau a desavirsirii noastre, nu corespunde niciodata unui capat, de la care sa nu se mai poata inainta. Toti parintii rasariteni spun, de aceea, ca desavirsirea nu are hotar.

Astfel, desavirsirea sau unirea noastra cu Dumnezeu este nu numai o tinta, ci si un progres nesfirsit. Totusi, pot fi distinse pe acest drum doua mari etape: una, a inaintarii spre desavirsire, prin eforturi de purificare de patimi si de dobindire a virtutilor; si o alta, de viata mereu mai

inaintata in unirea cu Dumnezeu, in care lucrarea omului este inlocuita cu lucrarea lui Dumnezeu, omul dind din partea sa mai mult receptivitatea, sau deschiderea pentru umplerea lui de tot mai multa viata dumnezeiasca.
Din cele spuse se pot desprinde urmatoarele trasaturi ale spiritualitatii crestine ortodoxe:
1.Starea culminanta a vietii spirituale este o unire a sufletului cu Dumnezeu, traita sau experimentata...
2. Aceasta unire se realizeaza prin lucrarea Duhului Sfant, dar pana la obtinerea ei omul este dator cu un indelungat efort de purificare.
3. Aceasta unire se infaptuieste atunci cind omul a ajuns la "asemanarea cu Dumnezeu" si ea este totodata cunoastere si iubire.
4. Efectul acestei uniri consta, intre altele, intr-o considerabila intensificare a energiilor spirituale din om, insotita de multe feluri de harisme.
In Rasarit se mai foloseste, pentru caracterizarea acestei uniri, si termenul indraznet de indumnezeire sau de participare la dumnezeire. Tinta spiritualitatii crestine ortodoxe ar fi, asadar ,

trsirea starii de indumnezeire sau de participare la viata dumnezeiasca.
Experienta, exprimata pregnant ca stare de indumnezeire, cuprinde mai intii doua invataturi generale:
1. Ea reprezinta ultima treapta a desavirsirii omului, fapt pentru care faza aceasta suprema din viata pamanteasca a omului credincios sau tinta intregii lui vieti se mai numeste si desavirsire.
2. Aceasta Îndumnezeire se realizeaza prin participarea omului credincios la puterile dumnezeiesti, prin revarsarea in el a nemarginirii divine.
Intrucat aceasta experienta reprezinta treapta celei mai inalte desavirsiri pe pamint, ea inseamna o normalizare si o actualizare suprema a puterilor omenesti; iar intrucit ea este o stare de indumnezeire - de cunoastere, de iubire, de forta spirituala experimentata de credicios, aceasta stare se afla mai presus de limita puterilor noastre, alimentindu-se din puterea dumnezeiasca.
Starea culminanta a vietii duhovnicesti este starea omului credincios ridicat mai presus de nivelul puterilor sale, nu prin sine, ci prin lucrarea Duhului Sfant. «Mintea noastra iese

afara din sine si asa se uneste cu Dumnezeu, devenita mai presus de minte», spune sfantul Grigorie Palama. Caci ea n-ar putea vedea ceea ce vede «numai prin faptul ca are simtul mintal, asa precun nici ochiul omului n-ar putea vedea fara o lumina sensibila exterioara ei si deosebita de ea». In vremea acestei vederi a lui Dumnezeu, mintea se depaseste pe sine insasi si toate lucrarile ei mintale primesc o lucrare a lui Dumnezeu.

Daca tinta spiritualitatii crestine este viata tainica, de unire cu Dumnezeu, calea spre ea cuprinde urcusul care duce spre acest pisc. Ca atare, calea aceasta, pe de o parte se deosebeste de acel pisc, pe de alta parte, sta cu el intr-o legatura organica, asa cum sta urcusul muntelui, cu piscul sau.

La starea de desavirsire si de unire tainica cu Dumnezeu nu se poate ajunge decit prin indelungatele eforturi sau nevointe, iar eforturile care nu tind spre incoronarea cu acel moment final al nevointelor, sau spre unirea tainica cu Dumnezeu, apar ca un lucru fara scop.

Dar legatura intre nevointe si unirea tainica cu Dumnezeu este si mai strinsa decit cea

dintre drum si tinta, intrucit, desi trairea acelei uniri se infaptuieste la capatul final al tuturor straduintelor ascetice, aurora ei in suflet incepe de mai inainte, in cursul acelor nevointe.

Deci, perfectiunea crestina cere un sir intreg de straduinte pina la dobindirea ei. Apostolul Pavel compara aceste straduinte cu exercitiile trupesti la care se supuneau atletii pentru a deveni biruitori in lupte. Fara a folosi termenul, Sfintul Pavel a folosit icoana vechilor exercitii trupesti pentru a caracteriza nevointele crestinului in vederea dobindirii desavirsirii. Clement Alexandrinul si Origen introduc apoi si termenii de asceza si ascet. Treptat termenii acestia capata in rasarit un colorit monahal. Minastirile se numesc asketeria, locuri de exercitiu, iar «ascetul» este monahul, care se straduieste sa obtina desavirsirea prin observarea tuturor regulilor de infrinare si de curatire de patimi. Origen da numele de asceti crestinilor rivnitori, care se exercitau in mortificarea patimilor si in alte deprinderi in vederea desavirsirii.

O comparatie amanuntita, a ascetului duhovnicesc cu luptatorul din arena ne ofera

sfintul Nil Ascetul in Cuvintul ascetic. Ascetica este deci acea parte a spiritualitatii care se ocupa cu regulile si cu eforturile ce duc pe om de la prima treapta a urcusului spre desavirsire, pina la contemplatie si unirea cu Dumnezeu. Ascetica indica partea activa a vietii spirituale, partea de cooperare pe care Dumnezeu ne-o cere noua, silintele ce se cer din partea noastra ; iar unirea tainica cu Dumnezeu, dimpotriva, indica aspectul suportarii pasive a lucrarii harului in noi, initiativele lui Dumnezeu, pe care noi trebuie numai sa le urmam si care nu-I apartin decit Lui.

Desigur ca aceasta nu inseamna ca eforturile ascetice nu sint ajutate de har, nici ca pasivitatea din faza unirii este inertie; ci numai ca expenenta spirituala culminininanta nu-si are izvorul in puterile spirituale umane, ci exclusiv in Dumnezeu, pe cind eforturile ascetice se datoreaza si unei contributii active a puterilor sufletesti ale omului. J. Hausherr, vorbind despre activitate si pasivitate in legatura cu purificarea activa si pasiva, zice: «Activ si pasiv sint alte doua idei neclare sau false. In contabilitate si poate in mecanica ele

comporta o intrebuintare sigura, pentru ca datoria se distinge net de avutie, socul primit, de socul dat. Dar in psihologie ? Omul care nu reactioneaza in nici un fel este un mort, si a reactiona este a actiona. Deci nu exista pasivitate pura. Cu atit mai mult in morala si in spiritualitate, actul uman singur este moral sau imoral, meritoriu sau nu. Actiunea divina nu sfinteste fara acceptarea umana ; si a accepta nu este numai a suporta, ci si a face un act de primire. Nu exista deci pentru adult sfintire pur pasiva, nici purificare pur pasiva. Dar nici purificare pur activa! Creatura nu are initiativa absoluta, chiar in ordinea naturii.

In ordinea gratiei, trebuie repetat cu sfintul Irineu : "facere est proprium benignitatis Dei, fieri autem proprium est hominis". Acolo unde psihologia nu observa decit actiunea si starea, metafizica si teologia stiu ca este mai intii patimirea si primirea.

Asceza este "omorirea mortii" din noi, ca sa se elibereze firea de sub robia ei, cum spune sfintul Maxim Marturisitorul. Caci sint doua morti : cea dintii este produsa de pacat si este moartea firii, cea de a doua este moartea dupa asemanarea lui Hristos, care

este moartea pacatului si a mortii produse de el. Dar precum moartea firii, ca descompunere produsa de pacat, nu vine numai in momentul final, ci roade ca un vierme vreme indelungata, asa si moartea mortii, sau a pacatului, nu este numai ceva de moment, ci ceva ce trebuie pregatit vreme multa prin mortificare ascetica. Asceza deci este o eliminare treptata a otravii care duce firea la descompunere, la coruptie. Este, cu alte cuvinte, o eliminare a bolii ce duce firea spre moarte si deci fortificarea firii. Asceza este mortificare de-viata-facatoare ( ), cum ii zice sfintul Simion Noul Teolog. Ea este omorirea treptata a pacatului si a tuturor tendintelor spre el.

In opinia curenta cuvintul asceza este asociat cu un sens negativ. Asceza ar fi pe toata linia retinere, infrinare, stradanie negativa. Aceasta parere se explica prin faptul ca tendintele pacatoase ale firii, obisnuintele care duc spre moartea ei, au ajuns sa fie considerate ca latura pozitiva a vietii. In fond stradania in asceza, in aparenta negativa, infrunta elementul negativ din firea noastra, urmarind, prin

opozitia permanenta ce i-o face, eliminarea lui.
In realitate, asceza are un scop pozitiv. Ea urmareste fortificarea firii si eliberarea ei de viermele pacatului care o roade, care promoveaza stricarea ei. Asceza sadeste in locul patimilor virtutile, care presupun o fire cu adevarat intarita. Este adevarat ca ultima tinta a ascezei este sa elibereze firea nu numai de miscarea poftelor pacatoase, ci si de ideile lucrurilor care se ivesc in minte dupa curatirea de patimi. Dar aceasta, numai pentru a-si cistiga o independenta fata de lucrurile create, care au robit prin patimi firea, si pentru a-L dori si mai mult pe Dumnezeu.
Este adevarat ca asceza trebuie sa pregateasca lui Dumnezeu, pe ultima treapta a eforturilor ei, si o minte golita de toate intiparirile lucrurilor create, de toate preocuparile pamintesti, o minte pura. Dar acest «gol» nu este nici el ceva cu totul negativ. Caci oricit se vorbeste de pasivitatea factorului uman sub lucrarea slavei dumnezeiesti, nicaieri nu se spune ca aceasta pasivitate ar echivala cu o inertie, cu un minus total. «Golul» mintii, oferit lui

Dumnezeu, reprezinta pozitiv o sete exclusiv de El, dupa ce o indelungata experienta l-a convins despre stricaciunea tuturor preocuparilor patimase si despre relativitatea tuturor preocuparilor intelectuale orientate spre lucrurile create, pe care, ca urmare, le-a lepadat de la sine pentru a primi in Iocul lor pe Dumnezeu.

Slabiciunea firii se arata, dupa sfintii parinti, in lipsa ei de fermitate, in nestatornicia ei. Iar aceasta nestatornicie este vadita de usurinta cu care este atrasa de placere si este impinsa de durere. Ea nu are forta sa stea dreapta in fata acestora, ci ajunge de o vibratilitate foarte putin barbateasca, ca o trestie batuta de vint. Vointa si judecata ei dreapta, doua din elementele esentiale ale firii, isi pierd orice putere. Firea ajunge ca o minge in mina patimilor, purtata incoace si incolo de toate imprejurarile, de toate impresiile. Ea nu mai sta tare in libertatea ei, a ajuns de o slabiciune spirituala care poarta toate semnele stricaciunii ; ea nu tradeaza nicidecum o incoruptibilitate care sa-i asigure eternitatea.

Dar omorirea acestei slabiciuni de moarte strecurata in fire, fortificarea firii prin

asceza, a devenit posibila prin mortificarea si moartea de-viata-facatoare a lui Iisus Hristos. Puterea dumnezeirii I-a ajutat Lui sa biruie iubirea de placere si frica de moarte a firii Lui, sa o faca, asadar, ferma. Iar legatura tainica, in care se afla potential firea din orice ipostas omenesc cu firea omeneasca din ipostasul Lui divino-omenesc, devenind printr-o credinta vie si lucratoare o legatura tot mai efectiva, face ca forta redobindita de firea Lui omeneasca sa se comunice si firii celorlalti oameni ce cred in El.

Eforturile ascetice sint mijloacele prin care firea omeneasca, pe care o purtam fiecare, participa tot mai mult la forta firii Lui omenesti ; caci in eforturile noastre este prezenta si forta din firea omeneasca a lui Hristos. Legatura potentiala cu Hristos ni se face efectiva prin credinta in El, si forta Lui devine forta noastra. De aceea, asceza noastra este o moarte treptata cu Hristos, ca desfasurare de putere, o moarte a omului vechi, o prelungire prin vointa a botezului. Nu este numai o imitare a lui Hristos, ca in Apus, ci o mortificare eroica cu Hristos si in Hristos. Noi sintem uniti cu Hristos inca

inainte de starea culminanta a unirii tainice cu El, inca in actul prelungit al mortificarii noastre. Nu numai ca inviem cu Hristos, ci si murim cu El; sau, nu inviem cu Hristos daca nu si murim cu El, mai intii.
Invierea cu Hristos urmeaza ca o continuare a mortificarii, sau a mortii, nu ca o schimbare de directie. Este adevarat ca, in unirea cu Hristos in moarte, prezenta Lui nu ne este atit de vizibila; dar aceasta tine de faptul ca in vreme ce noi murim treptat dupa omul cel vechi, moare si Hristos cu noi; dar moartea Lui este si o smerire, o ascundere a slavei. Hristos nu se vede in etapa mortificarii, dar este prezent si se stie ca este. Iar intemeierea sigurantei noastre despre prezenta Lui in noi, pe credinta si nu pe vedere, vadeste din nou caracterul eroic al fazei ascetice.
Prezenta aceasta a lui Hristos, ca forta nevazuta, o indica sfintii parinti Marcu Ascetul si Maxim Marturisitorul, cans spun ca Hristos este fiinta virtutilor. Daca virtutea inseamna barbatie, tarie, iar fiinta acestei tarii este Hristos, evident ca in asceza noastra lucreaza forta lui Hristos.

Faptul ca prin asceza nu se urmareste numai curatirea de patimi, ci, in acelasi timp, dobindirea virtutilor, arata din nou ca asceza nu este ceva negativ, ci o fortificare a firii. In cursul ascezei se suprima, prin staruinta indelungata, deprinderile vicioase si se sadesc in fire deprinderi virtuoase. Si trebuie multa tenacitate pentru a impiedica vechile obisnuinte sa rasara din nou si pentru a consolida noile deprinderi bune.

In aceasta caracterizare generala a ascezei se cuvine sa remarcam si unul din aspectele formale ale ei. Ea urmeaza un drum determinat, o ordine si o insiruire de etape ce nu poate fi nesocotita, o disciplina precisa care tine seama de legile dezvoltarii normale a vietii sufletesti, pe de o parte, si de principiile credintei, pe de alta parte. Aceasta lupta dupa lege inseamna ca drumul ei este stabilit in conformitate cu o ratiune bine intemeiata. Faptul acesta arunca o lumina si asupra fazei finale a vietii spirituale.

Unirea tainica cu Dumnezeu, spre care duce asceza, nu sta la bunul plac al oricui in orice clipa. Ea este cu totul altceva decat starile de confuza afectivitate, in oare se poate transpune cineva cind ii place, sau care pot

veni peste cineva intimplator. Dupa parcurgerea drumului ascetic in care fiecare moment este asezat, nu fara ratiune, la locul lui, mintea trebuie sa treaca prin etapa cunoasterii "ratiunilor" lucrurilor create, cum zice sfintul Maxim Marturisitorul, si abia dupa ce a strabatut si aceasta faza, insusindu-si ratiunile create si depasindu-le, patrunde in lumina unirii si cunoasterii tainice. Intrucit aceasta faza de cunoastere a ratiunilor reale si de depasire a lor se insira si ea pe scara ascezei, este evident ca unirea tainica cu Dumnezeu, situata la capatul final al acestui urcus, nu este ceva irational, ci ceva suprarational, nu este o stare dobindita de pe urma unei debilitati a ratiunii si a unei ignorari a ratiunilor lucrurilor, ci de pe urma depasirii tuturor posibilitatilor ratiunii, dusa la suprema forta si agerime, ca si de pe urma cunoasterii complete a intelesurilor rationale ale lucrurilor.

Asceza, ca drum al celei mai riguroase ratiuni practice si al celei mai depline cunoasteri a ratiunilor lucrurilor, este dovada ca la trairea unirii cu Dumnezeu nu se ajunge prin ocolirea ratiunii, ci prin

folosirea prealabila a tuturor Posibilitatilor ei, pentru ca si din aceasta sa se aleaga firea cu o suprema capacitate de a se face vas al intelegerii supraumane, comunicate de harul Duhului Sfint. Dumnezeu este Ratiunea suprema, izvorul ratiunilor tuturor lucrurilor. Mintea care se ridica, in faza unirii cu Dumnezeu, la contemplarea nemijlocita a acestei Ratiuni, trebuie sa se fi pregatit pentru intelegerea acestui sin al tuturor ratiunilor, prin cunoasterea cit mai multora din ele, desi nemarginit-mai-multul pe care il cunoaste acum pune in umura modul de cunoastere de mai inainte.

Pe de alta parte, trebuie remarcat ca asceza crestina nu esle o tehnica artificiala si unilaterala, oare ar produce prin ea insasi trairea unirii tainice cu Dumnezeu. O asemenea asceza falsa are ca urmare o incoronare falsa, care se caracterizeaza prin urmatoarele semne:

a) ea nu implica nici o conditie morala, ci este o chestiune de temperament;

b) extazul este cautat pentru el insusi, el fiind scopul suprem ;

c) acest fel de extaz este steril, cind nu este degradant; omul nu revine din el nici mai

instruit, nici mai bun ;
d) acest extaz se aseamana cu o "mina intinsa in vid, din care nu aduce decit neant".

Prima cauza a acestor conceptii eronate despre asceza si despre culminatia ei in unirea cu Dumnezeu este parerea gresita ca omul are in posesiunea sa toate mijloacele care-l pot duce la treapta spiritutala suprema si depinde numai de un anumit antrenament, mai mult sau mai putin ingenios, pentru a le scoate la iveala.

Spre deosebire de aceasta conceptie falsa, crestinismul socoteste ca la vederea nemijlocita a lui Dumnezeu nu se poate ajunge fara harul daruit de El, iar pentru primirea acestui har este necesara o perfectionare morala a intregii fiinte umane prin necontenitul ajutor dumnezeiesc si nu ajunge un antrenament pur omenesc pentru a trezi din somnul ei cine stie ce putere adormita in firea noastra. In crestinism, Dumnezeu nu are o natura asemanatoare cu un obiect, pe care-l putem cuceri printr-o incursiune omeneasca dirijata de o tactica bine pusa la punct; El este Persoana si ca atare, fara o initiativa din partea Lui, nu

poate fi cunoscut. Iar pentru aceasta autodescoperire a lui Dumnezeu intr-o vedere tainica, trebuie sa ne facem vrednici in mod sincer, curati si buni. Caci El este mai presus de orice ofensiva ce uzeaza de forta sau de siretenie. Deci asceza crestina este un drumul luminat de ratiune, dar nu numai de ratiune, ci si de credinta, de rugaciune si de ajutorul lui Dumnezeu, un drum de-a lungul caruia intreaga noastra fire se purifica de pacat si se fortifica moral.

Pr. Prof. Dr. Dumitru Staniloae,